

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ

ПАРПАН Уляна Михайлівна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»

УДК 340.1

В статье определены теоретико-методологические основы реформирования высшего образования в современных социокультурных условиях. Алгоритм реформирования высшего образования основывается на следующих теоретико-методологических положениях: - 1) модернизация содержания мира; 2) гуманизация образования; 3) введение апробированных технологий кредитно-модульной системы, рейтинговых методик, дистанционного обучения, мониторингов качества образования и тому подобное. Реформы национальной системы образования должны ориентироваться на глобализацию, интеграцию и конкурентоспособность.

Ключевые слова: высшее образование; реформирования высшего образования; модернизация высшей школы информационное общество; реформы национальной системы образования; интернациональность.

Актуальність дослідження проблеми

Сучасний світ переживає докорінну зміну підходів до освіти та соціокультурної політики загалом, що зумовлено переорієнтацією суспільства на розвиток людини, її особистісних та культурних якостей. Зміни в суспільній свідомості, ставленні людства до освітньої сфери викликали появу нової, спрямованої на особистість та гуманістично орієнтовану парадигму освіти, в основі якої є підтримка дитини в її саморозвитку, пильна увага до особистості та її професійної діяльності. Просторова структура світової освіти втілює територіальні та статистичні

пропорції в розвитку національної системи кожної країни, істотними складовими якої є динамічність та інтернаціональність [1, с. 163].

Аналіз дослідження проблеми

Огляд наукових праць з проблем розвитку галузі вищої освіти в Україні свідчить, що і вітчизняні вчені все більше починають приділяти увагу дослідженню даної проблематики. Важливе значення для дослідження проблеми мають праці відомих зарубіжних та вітчизняних учених Мартиненко С., Тоффлера Е., Пашкова В., Сербрянського С., Доннелли К., Галах В., Жиляєв І. Б., Ковтунець В. В., Сьомкін М. В., Сисоєва С. О., Н. Г. Батечко Н. Г. та ін.

Мета статті

Автор поставила за мету визначити теоретико-методологічні засади реформування вищої освіти в сучасних соціокультурних умовах.

Виклад основного матеріалу

Інформаційне суспільство – «суспільство знань» – потребує якісно іншої освіти, а тому зумовлює перебудову освітніх систем, їх модернізацію відповідно до глобалізаційних викликів часу. Зокрема, нагальною потребою сьогодення для більшості країн світу постає необхідність переведення від установленної адаптаційної освітньої моделі, притаманної індустріальному і постіндустріальному суспільствам до моделі інноваційної,

мета якої, на думку Є. Тоффлера, полягає у розвитку здібностей людини швидко й раціонально адаптуватися до мінливих умов [2, с. 449].

Аналіз сучасних європейських та вітчизняних тенденцій вищої освіти засвідчив актуальність переходу від простої поінформованості чи навіть просвітництва на більш високий рівень формування компетентності майбутніх фахівців. На часі така організація професійної освіти, результатом якої є висока якість компетентності, спроможність адекватно сприймати педагогічні новації, створювати власну систему діяльності, легко адаптуватися до змін життя, розвивати власну компетентність. Визначені європейські стратегічні орієнтири передбачають формування професійно компетентного фахівця, реалізацію індивідуально-креативного кредо особистості у процесі підготовки студента до професійної діяльності, який матиме змогу мобільно реагувати на зміни в соціальному й економічному житті суспільства, здійснювати ефективне соціальне й професійне спілкування, більш гнучко аналізувати й вирішувати різні ситуації засобами комунікації [1, с. 167].

Формуючи європейський простір вищої освіти, учені, політики визначили основну мету та критерії відповідності освіти, що мають міжнародний вимір. Вони охоплюють якість, формування довіри, сумісність, мобільність, порівняння кваліфікацій, рівень освіти та привабливість. Основною умовою відповідності, мобільності, сумісності та привабливості в європейському просторі вищої освіти є її якість (конференція міністрів вищої освіти Європи «Утворення європейського простору вищої освіти», 2004 р.). Забезпечення якості освіти має міжнародний вимір і здійснюється на основі взаємоповаги та довіри. Одним із провідних принципів організації європейської вищої освіти, що виокремлюються Асоціацією європейських університетів, є розвиток культури якості та дослідницької роботи майбутніх фахівців із метою не лише здобуття освіти, а й навчання їх дослідницьким методам, формування навичок критичного мислення [1, с. 163–164].

В умовах формування інформаційного суспільства функціональними особливостями вищої освіти виступає не тільки здатність передачі нагромадженого у попередні роки обсягу знань і навичок, але й спроможність фахівців з вищою освітою сприймати наукові ідеї, технічні новації і методи виробництва, використовувати на практиці інноваційні, креативні підходи до вирішення конкретних виробничих завдань, і проблем, розвивати у майбутніх працівників новаторські здібності, ініціативність, підприємливість. Завдання вищої школи як соціального інституту полягає у тому, щоб сприяти професійній самореалізації індивіда, навчаючи його професійно спрямованій взаємодії з навколишнім природним і соціальним середовищем [3].

Фактично йдеться про створення модернізованої моделі вищої освіти, здатної адекватно реагувати на глобалізаційні виклики часу, зокрема – на кон'юнктуру попиту та пропозиції на світових ринках праці, які вимагають забезпечення підготовки робочої сили, професійно-кваліфікаційні параметри якої відповідають потребам соціально-економічного розвитку суспільства, виступають як визначальні чинники росту конкурентоспроможності людських ресурсів [3].

Рівень соціально-економічного розвитку будь-якої країни відображає стан національної системи освіти не лише на сучасному етапі її розвитку, а й у минулому. Проте позитивні здобутки системи освіти, без відповідної підтримки, конструктивного аналізу та прогнозування уваги досить швидко втрачаються на відміну застійних явищ. Це проявилось та підтвердилось в епоху науково-технічної революції, коли рівень освіти почав визначати здатність країн застосовувати у виробництві найновіші досягнення науки й техніки, а також забезпечувати можливість суспільству адаптуватися до нових соціально-економічних вимог. У світі постійно відбувається реформування систем освіти, особливо вищої, а з розвитком та поширенням інтеграційних процесів у глобалізованому суспільстві це реформування набуває міжнародного ха-

рактеру, що дозволяє широко використовувати світовий досвід.

Алгоритм реформування вищої освіти базується на таких теоретико-методологічних положеннях: 1) модернізація змісту світи; 2) гуманізація освіти; 3) запровадження апробованих технологій кредитно-модульної системи, рейтингових методик, дистанційного навчання, моніторингів якості освіти тощо. Реформи національної системи освіти мають орієнтуватися на глобалізацію, інтеграцію та конкурентоспроможність [4, с. 7–14].

Серед важливих тенденцій професійної підготовки в сучасних соціокультурних умовах вважається також інтернаціоналізація вищої школи, сутність якої полягає у створенні інтернаціональних освітніх структур різного призначення, забезпеченні студентської мобільності, тобто переходу до гнучких взаємоузгоджених навчальних планів модульного типу, що дозволяють студентам легше адаптуватися до умов навчання у вузі, інших країнах, широке застосування ІКТ і дистанційного навчання- [1, с. 166].

У сучасних умовах реформування освіти в цілому особливого значення набуває модернізація вищої школи. Відповідно до Державної національної програми «Освіта. Україна XXI століття», програми економічних реформ на 2010–2014 рр. Комітету з економічних реформ при Президенті України «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. та інших нормативних й організаційних документів, у країні вирішуються завдання щодо конструктивних змін у системі вищої освіти. Модернізація вищої школи спрямована на підвищення рівня освіти та інтеграцію її в єдиний європейський освітній простір [5, с. 68–77].

Глобальний характер сучасної освіти в умовах становлення інформаційного суспільства, який характеризується посиленням інтернаціоналізації, стандартизації, підвищенням вимог до якості освіти, а також внутрішній соціально-економічний імператив зумовлюють необхідність опти-

мальної модернізації національної системи вищої освіти. З огляду на стратегічні пріоритети розвитку держави (ефективність соціально-економічного реформування, конкурентоспроможність національної економіки, розбудова соціально-правової держави, міжнародне визнання тощо), інтеграція вищої освіти до європейського освітнього простору стає стратегічно обумовленою і закономірною, а реформування її структури – нагальною необхідністю [3].

Сучасна освіта передбачає відкритість у майбутньому, а її подальший розвиток повинен спрямовуватися на подолання замкненості й надання освітньому процесу творчого характеру, що потребує нової освітньої моделі, яка б відповідала реаліям постіндустріального суспільства, тим глобальним змінам в усіх сферах життя, які викликані сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, стрімкими інтеграційними процесами у світі [6, с. 5].

Саме тому важливого значення для розвитку суспільства набуває осмислення якісно нових ознак і смислів сучасної освіти в умовах євроінтеграції. Оновлення усіх сфер життя українського суспільства призвело до необхідності реформування системи освіти, зокрема, це стосується вищої освіти, яка повинна відповідати потребам суспільства та освітнім тенденціям у сучасному світі. XXI ст. характеризується підвищенням вимог до освіти, що пов'язано з переходом до високотехнологічного інформаційного суспільства, у якому якість людського потенціалу, рівень освіченості і культури всього населення набувають вирішального значення для економічного і соціального поступу країни. Інтеграція і глобалізація соціальних, економічних і культурних процесів, які відбуваються у світі, перспективи розвитку Української держави на найближчі два десятиліття вимагають глибокого оновлення системи освіти, зумовлюють її випереджувальний характер.

На сьогодні перед Україною постає завдання проведення комплексу модернізаційних реформ. Стратегія сталого розвитку «Україна–2020», схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 (стаття 67) [7, с. 8] передбачає-

реалізацію 62 реформ та 2 програм розвитку держави, зокрема – проведення реформи освіти.

«Освіта є одним з головних чинників зростання якості людського капіталу, генератором нових ідей, запорукою динамічного розвитку економіки і суспільства в цілому. Щоб українська освіта по-справжньому ефективно виконувала ці важливі завдання, необхідне її оновлення з урахуванням актуальних світових тенденцій розвитку освіти в широкому соціально-економічному контексті» [8, с. 353–354].

Зацікавленість держави в реформуванні освіти пояснюється передусім потребами суспільства, яке все частіше висловлює незадоволення якістю освіти. Саме тому основною офіційною установкою реформи виступає підвищення ефективності вищої школи. Зазначене відповідає світовим тенденціям: починаючи з 1980-х рр., влади різних країн працюють над реформуванням національних (і транснаціональних – у вигляді розгортання Болонського процесу та створення єдиного європейського освітнього простору) систем вищої освіти, ставлячи глобальну вимогу щодо підвищення ефективності освіти. П. Сальберг назвав це «Глобальним рухом освітніх реформ» («Global Educational Reform Moment»), окресливши основні його компоненти стосовно середньої освіти: 1) стандартизація освіти; 2) концентрація на ключових предметах – грамотність, математика, природничі науки; 3) пошук безризикових способів досягнення цілей освіти (зокрема – мінімізація експериментування); 4) використання в управлінні освітою методів управління бізнесом; 5) проведення політики відповідальності освітніх закладів за успіхи учнів на базі незалежного оцінювання їхніх досягнень [9, р. 259–287]. Хоча П. Сальберг відносив зазначені тенденції до шкільної освіти, безперечно, вони притаманні й вищій освіті.

Відомі західні дослідники освітніх систем констатують: «Вища освіта потребує глибокої, радикальної і термінової трансформації. Більше всього варто побоюватись того, що внаслідок самозаспокоєності, обережності або невпевненості, зміни будуть

відбуватися занадто повільно та обмежаться локальними нововведеннями. Моделі вищої освіти, які отримали широке розповсюдження у другій половині ХХ ст., більше не працюють» [10, с. 152–229].

Сьогодні кожна країна прагне забезпечити своїм ученим вільний доступ до єдиного наукового та освітнього простору, рівноправну участь у світовій науці та міжнародне співробітництво. Однак, зв'язки української вищої школи зі світовою залишаються достатньо слабкими. Навіть провідні українські університети вкрай обмежено присутні в глобальних рейтингах, індекси публікацій та цитування їх академічного персоналу значно нижче аналогічних показників зарубіжних університетів. Низький рівень інтернаціоналізації українських університетів і української науки, а також стрімке старіння наукових ресурсів, накопичених переважно у радянські часи, знижують якість освітнього і наукового процесу в українських вищих навчальних закладах.

Розвиток системи вищої освіти в європейських країнах здійснюється під впливом тих технологічних, економічних і соціальних перетворень, які відбуваються у світовому освітньому просторі. Однією із провідних сучасних тенденцій професійної освіти є інтеграція, сутність якої полягає у сприянні загальному соціально-економічному прогресу, зміцненню взаєморозуміння між народами шляхом поглиблення співпраці у сфері освіти, поліпшення її якості [1, с. 163].

Досягнення мети реформ вищої освіти – суттєвого покращення її якості задля підвищення ефективності участі фахівців з вищою освітою, самої вищої школи в модернізації соціально-економічної системи держави, підвищення її конкурентоспроможності потребує термінової розробки реалістичної стратегії розвитку національної системи вищої освіти з урахуванням середньо термінованих та довготермінових перспектив. Формування та реалізація зазначеної стратегії неможливі без аналізу реального стану справу системі вищої освіти України, виявлення наявних та майбутніх проблем, постійного моніторингу оцінювання її ре-

алізації, а також проблем, які виникнуть у процесі реформування. Зазначене неможливе без збору політичних, соціально-економічних, статистичних показників у комплексі, застосування найсучасніших засобів її аналітичної обробки та підготовки рекомендацій.

Частина 1 статті 13 Закону України «Про вищу освіту» до головних функцій центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки відносить як розробку стратегії та програми розвитку вищої освіти і подачу їх на затвердження Кабінету Міністрів України (пункт1), так і проведення аналітично-прогностичної діяльності у сфері вищої освіти, визначення тенденцій її розвитку, впливу демографічної, етнічної, соціально-економічної ситуації, інфраструктури виробничої та невиробничої сфери, формування стратегічних напрямів розвитку вищої освіти з урахуванням науково-технічного прогресу та інших чинників, узагальнення світового і вітчизняного досвіду розвитку вищої освіти [11, 4].

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» від 01. 07. 2014 р. державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах: сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти упродовж життя; доступності вищої освіти; незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім вищих духовних навчальних закладів); міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи; наступності процесу здобуття вищої освіти; державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної та педагогічної діяльності; державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності університетів, академій, інсти-

тутів, коледжів, зокрема шляхом надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів вищим навчальним закладам, що провадять таку діяльність; сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти; відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою [12].

Висновки

Стратегія розвитку національної системи освіти має формуватися адекватно сучасним інтеграційним і глобалізаційним процесам, вимогам переходу до постіндустріальної цивілізації, чим забезпечуються стійкий рух і розвиток України в першій половині XXI ст., інтегрування національної системи освіти у європейський і світовий освітній простір. Ключовими напрямками державної освітньої політики мають стати: реформування системи освіти на основі філософії «людиноцентризму» як стратегії національної освіти; оновлення законодавчо-нормативної бази системи освіти, адекватної вимогам часу; модернізація структури, змісту й організації освіти на засадах компетентнісного підходу, переорієнтації змісту освіти на цілі сталого розвитку; створення і забезпечення можливостей для реалізації різноманітних освітніх моделей, навчальних закладів різних типів і форм власності, різноманітних форм та засобів отримання освіти; побудова ефективної системи національного виховання, розвитку і соціалізації дітей та молоді; забезпечення доступності та неперервності освіти впродовж життя; формування здоров'язбережнього середовища, екологізації освіти, валеологічної культури учасників навчально-виховного процесу; розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі; інформатизація освіти, удосконалення бібліотечного та інформаційно-ресурсного забезпечення освіти і науки; забезпечення національного моніторингу системи освіти; підвищення соціального статусу педагогів; створення сучасної матеріально-технічної бази системи освіти.

АНОТАЦІЯ

У статті визначено теоретико-методологічні засади реформування вищої освіти в сучасних соціокультурних умовах. Алгоритм реформування вищої освіти базується на таких теоретико-методологічних положеннях: 1) модернізація змісту світу; 2) гуманізація освіти; 3) запровадження апробованих технологій кредитно-модульної системи, рейтингових методик, дистанційного навчання, моніторингу якості освіти тощо. Реформи національної системи освіти мають орієнтуватися на глобалізацію, інтеграцію та конкурентоспроможність.

Ключові слова: вища освіта; реформування вищої освіти; модернізація вищої школи; інформаційне суспільство; реформи національної системи освіти; інтернаціональність.

SUMMARY

The article deals with the theoretical and methodological principles of reforming higher education in modern socio-cultural conditions. The algorithm of reforming higher education is based on the following theoretical and methodological provisions: 1) modernization of the content of the world; 2) humanization of education; 3) implementation of proven technologies of the credit-module system, rating methodologies, distance learning, monitoring of the quality of education, etc. Reforms of the national education system must be guided by globalization, integration and competitiveness.

Key words: higher education; reforming higher education; modernization of higher education; information society; reforms of the national education system; internationality.

Література

1. Мартиненко С. Європейський простір вищої освіти: Тенденції розвитку та пріоритети // Освітологія. – 2013. – Вип. 2. – С. 163–167.
2. Тоффлер Е. Шок майбутнього. – Москва: «Просвещение», 2004. – 557 с.
3. Пашков В. Модернізація системи вищої освіти України в контексті становлення інформаційного суспільства та євроінтеграційного поступу. – Режим доступу: virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp2/filosofia/pash...
4. Серебрянський С. Стратегічні аспекти розвитку освіти в умовах інтеграції України в Європейський простір // Вища школа – 2013. – № 4. – С. 7–14.
5. Галах В. Тенденції розвитку системи вищої освіти України (1991–2014) // Україна: події, факти, коментарі: інформаційно-аналітичний журнал. – 2014. – № 12. – С. 68–77.
6. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку / С. О. Сисоєва, Н. Г. Батечко // Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Київський університет імені Бориса Грінченка, Національний універ-

ситет біоресурсів і природокористування України – К.: ВДЕКМО, 2011. – 344 с.

7. Офіційний вісник України від 23.01.2015–2015р. – № 4. – С.8.

8. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К.: НІСД, 2015. – С.353–354.

9. Sahlberg P. Educational Reform for Raising Economic Competitiveness / Journal of Educational Change. – 2006. – Vol.7. – №4. – P.259–287.

10. Доннелли К., Ризви С., Барбер М. Накануне схода лавины. Высшее образование и грядущая революция пер. с англ. Н. Микшиной) // Вопросы образования. – 2013. – № 3. – С. 152–229.

11. Жияєв І. Б., Ковтунець В. В., Сьомкін М. В. Вища освіта України: стан та проблеми. – К.: Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, 2015. – 96 с.

12. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.